

ANTIZIGANISMEN I SVERIGE

Om övergrepp och kränkningar av
romer under 1900-talet och i dag.

Förord

”Min förhoppning är att denna del av Sveriges historia ska spridas och göras känd. Avsikten är att ta fram en kortare version av vitboken för spridning i skolor men också i andra delar av samhället.”

Integrationsministern Erik Ullenhag i förordet till ”Den mörka och okända historien – vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet”.

Efter att vitboken publicerades 2014 gavs Kommissionen mot antiziganism uppgiften att sammanställa en mer lättillgänglig version av boken – som också skulle kunna spridas och användas inom utbildningsväsendet.

Denna skrift är kortversionen. För att underlätta undervisning i skolan om denna del av Sveriges historia har också en lärarhandledning framställts. Den publiceras separat.

Både vitboken och denna skrift återger romska personers upplevelser av antiziganism. De ger kunskap om hur det varit och är att leva i ett land där politiska åtgärder har byggts på fördomsfulla uppfattningar om romer. Källan för de fakta som nämns i denna skrift är vitboken, om inte annat anges. I slutet av skriften presenteras också det arbete som i dag bedrivs av romer för de mänskliga rättigheterna.

För Kommissionen mot antiziganism

*Thomas Hammarberg,
ordförande*

*Heidi Pikkarainen,
huvudsekreterare*

Innehåll

INLEDNING	4
Mänskliga rättigheter – en bakgrund.....	4
Romer – en nationell minoritet	6
KARTLÄGGNINGAR	9
Rasbiologin.....	10
Myndigheters kartläggningar	10
INRESEFÖRBUD	19
Alla romer skulle nekas inresa.....	20
Förintelsen	21
Auschwitz-Birkenau.....	21
STERILISERINGSPOLITIKEN	27
Samhället ville ha "duglig avkomma"	29
BOSTAD	35
Vräkningar och fördrivning.....	36
Ystad 1920-talet	37
Jönköpingskravallerna – slutet av 1940-talet	37
Katarina Taikon kämpade för romers rättigheter.....	38
Lägenheter med dålig standard	39
Diskrimineringen i dag.....	39
UTBILDNING	43
Skola i lägren	44
Hjälpklasser	44
Särundervisning.....	46
Nioårig obligatorisk grundskola.....	46
ROMERS KAMP FÖR DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA	49
FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna	56
Källförteckning.....	62

INLEDNING

Sverige har en mörk historia när det gäller hur romer har behandlats. Fördomar och negativa föreställningar om romer har varit allmänt spridda. Riksdagen har antagit lagar och det har bedrivits en politik på statlig och kommunal nivå som påverkat romers villkor och möjligheter att försörja sig och vara en del av samhället.

Romerna var en av de grupper som drabbades av den rasideologi som var vida spridd under början av förra seklet. I sin yttersta form gick den ut på att romer inte borde få vistas i Sverige. Under denna tid fick romska mödrar inte ta del av mödrahjälp. Många romer, särskilt resandefolket, utsattes för tvångssteriliseringar.

Ända fram till 1960-talet hindrades många romska barn att gå i skolan och vuxna romer hade begränsade möjligheter att få arbete. Romska familjer tilläts inte stanna i kommuner annat än under kortare perioder och många tvingades till att bo i läger. Såväl myndigheter som en bred allmänhet ansåg att romer var oönskade i samhället och ett socialt problem. De utsattes i flera omgångar för registreringar och särskilda undersökningar. Under fyra decennier, över andra världskriget, fram till 1954, fick inte romer invandra till Sverige från andra länder.

Antiziganism

Rasismen mot romer kallas för antiziganism. Den bygger på fördomar om att romer ser ut och uppför sig på ett visst sätt. Den kommer till uttryck genom fientliga handlingar mot eller åsikter om romer.

Antiziganism utgår från en ojämlik värdering av människor och kränker principen om alla människors lika värde och rättigheter.

Begreppen "zigenare" och "tattare" är nedlåtande och kränkande begrepp på romer och resande.

Mänskliga rättigheter – en bakgrund

”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter”

Så lyder den första artikeln i Förenta Nationernas Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Den slår fast den viktiga principen att alla människor är lika i värde och rättigheter.

Förenta Nationerna (FN) bildades 1945 efter andra världskrigets slut.

Vetskapen om det ohyggliga som hade hänt före och under andra världskriget var djupt omskakande. Miljontals människor hade dött i kriget och stora delar av Europa låg i ruiner. Rättigheter hade kvävts av nazistregimen i Tysk-

land och andra diktaturer i Europa. Under Förintelsen mördades människor enbart på grund av att de var judar, romer eller homosexuella. ”Detta får aldrig mer hända” var mottot när den nya världsorganisationen FN bildades.

Det var mot denna bakgrund som FN år 1948 antog den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna. I 30 artiklar preciseras de olika rättigheterna. Ingen människa skulle i framtiden gripas godtyckligt, torteras eller avrättas. Alla skulle få rätt till mat, sjukvård och utbildning. Rätten till ett liv i frihet, utan nöd, fruktan eller förtryck skulle skyddas. I förklaringen står det också tydligt att dessa rättigheter ska gälla alla människor, oavsett vem man är eller varifrån man kommer.

Förklaringen klargör att diskriminering inte är förenlig med de mänskliga rättigheterna. Förbudet mot diskriminering hänger ihop med principen om alla människors lika värde. Om alla människor har samma värde och rättigheter är det inte acceptabelt att rättigheter gäller olika för olika människor.

Foto: IBL Biberbyrå

Förödelsen i Berlin efter andra världskriget.

Diskriminering

Ur FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna.

Artikel 2

Var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt.

Artikel 7

Alla är lika inför lagen och är berättigade till samma skydd av lagen utan diskriminering av något slag. Alla är berättigade till samma skydd mot alla former av diskriminering som strider mot denna förklaring och mot varje anstiftan till sådan diskriminering.

Diskriminering innebär att man gör ett avsteg från principen om lika-behandling. Med diskriminering menas, förenklat, att någon missgynnas eller kränks.

Det kan handla om att en lag är utformad på ett sådant sätt så att vissa individer eller grupper inte får tillgång till lika rättigheter eller villkor. Raslagar som uttryckligen gör skillnad på människor av visst ursprung eller med viss hudfärg är exempel på sådana lagar. Diskriminering kan också ske om vissa individer eller grupper i praktiken särbehandlas negativt, exempelvis om kvinnor får sämre lön än män för lika arbete.

Enligt diskrimineringslagen ska missgynnandet eller kränkningen ha samband med kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

Romer - en nationell minoritet

En viktig fråga för FN och Europarådet är hur enskilda länder skyddar nationella, etniska, religiösa och språkliga minoriteter. Sverige har förbundit sig att ge skydd till nationella minoriteter och att stödja minoritetsspråkens utveckling, samt att motverka diskriminering av de nationella minoriteterna.

I Sverige finns det fem nationella minoriteter. De är judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. De nationella minoritetsspråken är jiddisch, romani chib, samiska, finska och meänkieli. Gemensamt för de nationella minoriteterna är att de har bott i Sverige under lång tid. En nationell minoritetsgrupp har rätt att få undervisning i och utveckla sitt språk och sin kultur.

En viktig princip i de internationella reglerna är att varje person själv avgör om hon eller han tillhör någon av de nationella minoriteterna.

I Sverige finns en romsk befolkning som sedan 1500-talet har kommit från olika länder. Det finns därför romska grupper i Sverige som talar olika språk och olika varieteter (dialekter) av romani chib.

Sverige har flera gånger fått kritik av både FN och Europarådet för att inte skydda romer tillräckligt mot rasism och diskriminering. Kritiken handlar om att romer utsätts för en omfattande diskriminering i samhället och att diskrimineringen påverkar romers tillgång till bostad, utbildning och arbete.

Europarådet

Europarådet är en mellanstatlig organisation som bildades 1949.

Alla europeiska stater, förutom Vitryssland, är numera medlemmar.

Ett av organisationens syften är att främja mänskliga rättigheter.

Den här skriften beskriver kränkningar som romer har utsatts för och som har inträffat både före och efter det att FN antog den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna. Även om förklaringen inte var antagen vid tidpunkten för många av de händelser som beskrivs i skriften, kan den likväl ligga till grund för reflektion om kränkningar som har begåtts mot romer. FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna finns i slutet av denna skrift.

T 026

Sun

Z 345

född 1943 Balnäs

Z 348

död -62

Z 378

TEE

Z 410

Z 423

T 014

T 018

T 0

18.12.1962

2/105

KARTLÄGGNINGAR

Mätinstrument användes av forskare vid Rasbiologiska institutet. Linjalen symboliserar det.

KARTLÄGGNINGAR

Tusentals romer har under 1900-talet kartlagts av svenska myndigheter.

Romers erfarenheter av myndigheters kartläggningar har satt djupa spår. Vetskapen om vad kartläggningar kan användas till har orsakat en rädsla bland många romer, inte minst i ljuset av att Nazityskland använde kartläggningar av romer och andra grupper som ett led i genomförandet av Förintelsen.

Rasbiologin

I början av 1900-talet hade rasbiologiska teorier börjat få fäste i Sverige. En grupp vetenskapsmän bildade 1909 föreningen 'Svenska samfundet för rashygien'. Föreställningar om att den "nordiska rasen" var överlägsen fick spridning, också bland politiker och andra opinionsbildare. Ett tema var att "rasblandning" måste undvikas för att skydda den svenska befolkningens "kvalitet".

År 1921 fattade den svenska riksdagen beslut om att inrätta ett statligt rasbiologiskt institut. Institutet genomförde rasbiologiska undersökningar på människor i Sverige och skrev rapporter. Med hjälp av mätningar och fotografier av skallar, ansikten eller form på näsor sorterades människor in i olika grupper och typer. Människor värderades också utifrån vilken färg de hade på ögonen. Exempel på grupper som undersöktes var värnpliktiga och minoriteter som judar, romer och samer. Rasbiologerna menade att en persons fysiska utseende visade hur "svensk" hon eller han var och att det utifrån personens utseende gick att säga något om hennes eller hans möjligheter att vara en del av samhället.

De rasbiologiska undersökningarna och rapporterna bidrog till att föreställningar om rasskillnader i samhället sågs som en vetenskap. Det blev inte bara acceptabelt för människor i allmänhet att prata om skillnader mellan grupper i samhället, utan minst lika viktigt var att myndigheter i Sverige, som till exempel Socialstyrelsen, spred "vetenskapliga sanningar" som det rasbiologiska institutet hade publicerat i olika typer av rapporter och skrifter. I början av 1930-talet växte kritiken mot rasbiologin som vetenskap. Vissa av dess metoder kom ändå att användas senare när myndigheter genomförde kartläggningar av romer.

År 1958 uppgick det Rasbiologiska institutet i Institutionen för medicinsk genetik vid Uppsala universitet.

Myndigheters kartläggningar

Myndigheters kartläggning av romer har påverkats av de rasbiologiska föreställningarna om människors olika värde. Med kartläggningarna ville man definiera och vetenskapligt belägga vilka som var romer och hur de skiljde sig från den svenska befolkningen.

Tattarplågan.

Som framgick av ledare och notis i gårdagsnumret skall det bli en — säkerligen välbehövlig — inventering av zigenar- och tattarstammen inom landet.

*Det blir liv och tjohej, det blir slagsmål och bråk,
när som tattarna komma i by.*

*Det är slarviga kvinnor med skrikande språk,
det är karlar med wartmuskig hy.*

*Där är hästskojeri, där är falskspel med kort,
och med hembränt man eldar sitt mod.*

*Då går knivarnas vals, då leva kattliv i stort
och det sjuder i löskermans blod.*

*Och om en buras in kommer genast en ny,
som har blixtrande kniv i sin hand,
ty se storken hos tattarns är sagolikt kry,
fast rätt svag kvalitén är ibland.*

*Uti huv'et sig myndighet river och klår,
ty vårt tattarproblem är ej lätt,
det är närmast som streta i djunglernas snår.
Vi få hoppas man hittar nå't sätt.*

HERJULF.

Bilden publicerades i Svenska Dagbladet den 30 september 1942. I tidningen beskrivs en kartläggning som myndigheten Socialstyrelsen hade fått i uppdrag att genomföra.

Kartläggningarna har dessutom haft olika syften. Kartläggningarna under första hälften av 1900-talet låg till grund för förslag på hur man skulle se till att romer skulle lämna landet och steriliseras. De låg också till grund för att romska barn omhändertogs av barnavården i större utsträckning. Flera myndigheter, till exempel Polisen och Socialstyrelsen, deltog i detta arbete.

Så här uttryckte sig en statlig utredning på 1920-talet, som hade gett uppdrag till bland annat Polisen att kartlägga antalet romer och ta reda på var de bodde.

”Då zigenarnas inordnande i samhället hos oss synes vara ett olösligt problem, är enda utvägen att på ett eller annat sätt få zigenarna ur landet. Då de flesta av dem torde vara svenska undersåtar och i allt fall deras medborgarrätt i annat land svårigen låter sig bevisa, kan deras försvinnande ur landet icke nås på annat sätt, än att så starka inskränkningar läggas på deras rörelsefrihet, att de finna med sin egen fördel förenligt att lämna landet och utvandra till ett land med för dem gynnsammare förhållanden.”

Kurt Magnusson är resande. Han och hans familj finns med i Socialstyrelsens register från 1940-talet.

” Jag är oskyldigt dömd

En journalist visade mig dokument från en kartläggning som myndigheter gjorde på 1940-talet. Jag var bara några månader gammal då. Dokumentet visar att jag var med. Jag och hela min familj. Alla dessa papper om mig.

Samhället såg mig aldrig som en individ, utan som en del i en grupp som skulle utrotas. Jag hade haft ett annat liv om jag inte hade blivit registrerad som ”tattare”, om det inte hade stått i alla dokument att jag tillhörde resandefolket .

Kartläggningen var en förberedelse inför att Sverige skulle ockuperas av Nazityskland. Så upplever jag det. Hade Sverige blivit ockuperat och tyskarna hade kommit hit, hade jag inte levt i dag.

Kurt Magnusson, 71 år

En av kartläggningarna genomfördes år 1954 av Polisen på uppdrag av en statlig utredning. Polisen skulle:

”en viss dag finkamma hela landet på ’zigenare’.”

Det bestämdes att kartläggningen skulle genomföras den 10 december 1954. Polisen registrerade detaljerad information om alla romska personer som de kom i kontakt med - deras namn, ålder, familjeförhållanden, var de bodde, om de flyttade eller var bofasta och hur de försörjde sig. Polisen registrerade också vilka som var gifta eller bodde ihop med personer som inte var romer.

Foto: Privat

Kurt Magnusson, cirka 13 år. Bilden är tagen på pojkhemmet Skårsbo utanför Alingsås.

Barn som efter ”rasblandningen”, ansågs vara ”halv- eller kvartszigenare” noterades också. Polisens kartläggning kompletterades med ytterligare en kartläggning som genomfördes av en så kallad ”expert”. Här följer några exempel på hur enskilda romska personer beskrevs av ”experten”:

”[Han] verkar snäll och hygglig, liksom hela hans familj. De äldre barnen ser inte så intelligenta ut precis. [Hans] dotter är tjock och vulgär.”

En annan familjs dotter beskrevs:

”Hon är svart som natten.”

En av personerna som kartlades bedömdes vara:

”enfaldig men snäll.”

Om en familj sades att den:

”Ger ett fattigt och i viss mån efterblivet intryck.”

Genom kartläggningen ville utredningen ta fram åtgärder för att förbättra romers boendesituation. Många romer fördrevs och tvingades bo i tält under första hälften av 1900-talet (se kapitlet Bostad). De metoder som användes och de frågor som ställdes för att samla in uppgifter kränkte samtidigt enskilda personers integritet. Kartläggningen skapade oro hos de kartlagda romerna om hur det insamlade materialet skulle komma att användas av myndigheterna.

Ytterligare en kartläggning gjordes på 1960-talet. Den finansierades av Arbetsmarknadsstyrelsen. Med kartläggningen ville man få fram ett underlag om vilka åtgärder som skulle förbättra romers möjligheter att få bostad och komma in på arbetsmarknaden. Forskare fick i uppdrag att titta på många olika aspekter av romer och romers liv.

I den kartläggningen medverkade också Institutionen för medicinsk genetik (tidigare Rasbiologiska institutet). Det mätte romers huvuden och kroppsdelar och noterade deras ögon- och hårfärg. Ett antal försökspersoner fick lämna blodprov som skulle användas för att fastställa deras rasbiologiska ursprung genom jämförelser med resultatet av prover som insamlats på liknande sätt i andra europeiska länder.

Forskarna registrerade allt från släktskap till sömnvanor. De bedömde personers begåvning och inställning till samhället, om personen var *”helzigenare”*, *”halvzigenare”* eller *”icke zigenare”*. Romer som forskarna undersökte fick ett Z-nummer i sin akt. Varje person fotograferades. Forskarna skickade undersökningen till flera myndigheter.

I Stockholms kommun fanns det vid den här tiden en avdelning, Zigenarsektionen, som arbetade för att romer skulle få tillgång till arbete och bostad. Zigenarsektionen fanns från slutet av 1950-talet ända fram till 1997. Sektionen skapade hundratals personakter över romer födda 1881–1980 som bodde i Stockholm. Akterna uppdaterades regelbundet och uppgifter

Ett kartotek i alfabetisk ordning med information om romer. Kartoteket är från Zigenarsektionen i Stockholm.

från den rasbiologiska undersökningen sorterades också in. Många akter innehöll tjänstemännens åsikter om hur romer skötte sig.

Hans Caldaras är en av de personer som undersöktes av forskarna. När han fick veta att Zigenarsektionen hade personakter tog han reda på vad som stod om honom i hans personakt.

” Jag är Z-173

– Romers möjligheter att få bostad och arbete skulle undersökas, men istället kom det att skapas ett etniskt register.

Hans Caldaras fick beteckningen Z-173. Han ser tydliga likheter med det register som Skånepolisens upprättade över romer och som avslöjades år 2013.

Hans Caldaras övertalades att delta i undersökningen 1962, då han var 14 år gammal. Han intervjuades, lämnade blodprov och gjorde intelligens-tester. Forskarna mätte hans huvud och händer. Han fick bygga med klossar och göra ståltrådsfigurer för att de ville mäta hans begåvning. I dag anser Hans Caldaras att undersökningen innebar att han utsattes för en kränkning. I akten finns myndigheternas bedömningar och värderingar av honom från det han föddes till dess han var 17 år.

– I akten beskrivs jag som ”halvzigenare” och mitt utseende värderades. Även mina personliga egenskaper värderades och kopplades till en bedömning av min framtid. Jag tänker på koncentrationslägret Auschwitz, på den tid då romer och judar fick ett nummer tatuerat på sina armar.

Han fortsätter:

– Det var inte nazister som förde ett register över romer. Det var tjänstemän som arbetade med uppdraget att vi skulle bli en del av det svenska folkhemmet.

– Jag skräms av hur staten kan missbruka sin makt. Historien och nutiden visar att vi har långt kvar tills vi kan kalla oss en demokrati, där alla är lika i värde och rättigheter.

Hans Caldaras märker dagligen att det finns en stor okunskap och mycket fördomar om romer än i dag.

– Det är en skam att jag fortfarande pratar om antiziganism och hur den påverkar romers rättigheter, att vi inte har kommit längre i Sverige.

Hans Caldaras, 67 år

”

Hans Caldaras.

Skånepolisens register

I september 2013 avslöjade Dagens Nyheter att polisen i Skåne hade kartlagt över 4 600 romer, det vill säga en stor del av den romska befolkningen i Sverige.

I registret fanns inga anteckningar om personerna var misstänkta för brott eller inte. Polisen hade noterat personernas namn, personnummer och deras släktförhållanden samt uppgifter om cirka 1 000 barn. Registret innehöll dessutom uppgifter om personer som var döda – en del av dem var födda på 1800-talet. Reaktionerna på kartläggningen var mycket starka och registret har kallats en stor rättsskandal.

Några artiklar från Dagens Nyheter om Skånepolisens registrering av romer. Bild: Dagens Nyheter 23/9 2013 "Polisen registrerar tusentals romer", 24/9 2013 "Polisen har ytterligare ett register med romer", 25/9 2013 "Skandalen har raserat många romers förtroende för staten", 26/9 2013 "I registret finns musiker, fritidspolitiker, författare, debattörer och massor av vanliga familjer."

Marika Kaj.

” Mina barn är inte kriminella

Det var Marika Kajs barn som först hörde om avslöjandet på morgonnyheterna. ”Mamma nu pratar de om oss igen”, ropade barnen till henne.

– Jag trodde att det handlade om de romska EU-medborgarna. Det gör det nästan alltid när media rapporterar om romer. Sen förstod jag att det handlade om att polisen i Skåne hade registrerat romer.

Inte förrän hon kom till jobbet förstod hon hur allvarligt det egentligen var. Hon arbetade då på Göteborgs stadsmuseum med en utställning som hette ”Vi är romer”. Arbetskamraterna var upprörda. Journalister från TV och tidningar ringde och ville ha uttalanden från henne och andra romer som arbetade på museet. Marika Kaj förstod att det var flera tusen romer i Skånepolisens register. Hon blev rädd.

– Jag förflyttades i mina tankar till nazitiden då Gestapo drog ut människor från sina hem i Tyskland under Förintelsen. Är det nu de kommer och hämtar mig, tänkte jag.

Hon ringde till en myndighet för att ta reda på om hon fanns med i registret. Kort därefter kom ett brev som bekräftade hennes misstankar. Hon var med i Skånepolisens register. Även hennes två barn, hennes föräldrar, syskon och deras barn fanns med i registret.

– Jag var anställd på museet för att jag skulle berätta om romer, hur min mamma levde, hur min släkt har haft det. Men det kändes meningslöst. Skånepolisens register signalerar att jag och mina två barn är kriminella. Det är så enormt orättvist att mina barn är med i registret. Jag och mina barn är oskyldiga.

Hon fortsätter:

– Det är nog få som känner till att vi romer är uppväxta med en rädsla för myndigheter. Skånepolisens register har ytterligare ökat romers rädsla. Jag tror att det är få romer som i dag vågar vända sig till polisen om de blir utsatta för brott.

– Många äldre romer har bott i tält och har erfarenheter av att polisen jagat bort dem. De förvägrades arbete och skola. De har Nazityskland och Förintelsen i minnet. De äldre har gått igenom mycket. Min farfar är 90 år. Han blev arg när han fick veta om registret. Han sa att hans kamp för romers rättigheter kändes förgäves. Han fick sin första bostad på 60-talet – innan hade han och hans familj bott i tält och fördrivits från plats till plats.

Marika Kaj berättar att många romer döljer sin identitet för att skydda sig mot diskriminering.

– Men jag vill och jag hoppas att fler ska våga träda fram och berätta för sin omgivning att de är romer. Bara genom att vara stolta, synas och ta plats kan vi fortsätta att kämpa för våra rättigheter!

Marika Kaj, 32 år

INRESEFÖRBUD

INRESEFÖRBUD

År 1914 infördes en lag som innebar att romer förbjöds att resa in i landet. Romer som flydde från förföljelser i andra europeiska länder eller var överlevande från Förintelsen fick inte komma in i Sverige. Den politiken ändrades först nio år efter andra världskrigets slut, år 1954.

Rosa Taikon beskriver inreseförbudet som ett uttryck för samhällets syn på romer som en ovälkommen och icke-önskvärd grupp.

” Vi var önskade

Inreseförbudet visar att vi var en föraktad och mindervärdig grupp i samhället. Romer som överlevde nazisternas förföljelser fick inte komma in i landet förrän långt efter att andra världskriget hade tagit slut. Romer fick ingen hjälp och inget stöd som överlevande.

Inreseförbudet säger också något om hur önskade vi romer som levde i Sverige var. Det är upprörande att det egentligen inte har hänt så mycket sedan vi hade ett inreseförbud för romer. Hur är det möjligt att romer än i dag är önskade?

Rosa Taikon, 89 år

”

Alla romer skulle nekas inresa

Romer var den enda etniska grupp som i lag pekades ut och var förbjuden att resa in i landet. Det är inte känt hur många romer som kom att avvisas vid Sveriges gränser, men många kom troligen inte ens så långt. Svenska ambassader utomlands hade fått instruktioner om att neka romer att resa till Sverige. Regeringen skrev i ett brev till alla ambassaderna 1935 att visum:

”i allmänhet böra förvägras zigenare.”

Romer som kom till gränsen utan visum avvisades direkt. Passkontrollen skulle i slutet av 1930-talet se till att:

”endast med behöriga legitimationshandlingar och viseringar försedda utlänningar inkomma i riket, förhindra utvisade och medelösa utlänningar, zigenare m.fl. att inkomma.”

På 1930-talet förvärrades situationen för romer i stora delar av Europa. När nazisterna tog makten i Tyskland kulminerade århundraden av förföljelser. Romer jagades, greps och mördades runt om i Europa.

Foto: Magnus Hallgren/DNVT Nyhetsbyrå

Rosa Taikon är en känd silversmed och aktivist för romers rättigheter.

Förintelsen

Förintelsen av romer

Efter att Nürnberglagarna antogs i Tyskland 1935 stämplades romer - vid sidan av den judiska befolkningen - som oönskade i den Nazityska staten; de tillhörde inte den ariska folkgemenskapen. Romerna berövades, liksom judarna, sina medborgerliga rättigheter och under kriget beslöts det att också de skulle förintas.

År 1938 fick det tyska rashygieniska institutet i uppdrag av den tyska staten att registrera romer. Institutet samlade information om romer och deras släktförhållanden. De blev fotograferade. Den Nazityska staten fick därför kontroll över många romer genom detta register. Romer beskrevs som "asociala" och ett "rasproblem".

Romer tvingades in i getton och till tvångsarbete i läger. De förföljdes och trakasserades på många sätt. Många dog av svält, tvångsarbete eller direkta avrättningar både i getton och på andra ställen.

Auschwitz-Birkenau

Bland de fångar som transporterades med tåg från länder som var ockuperade av Nazityskland till flera av förintelselägren, fanns ett stort antal romer. Många av dem deporterades till koncentrationslägret Auschwitz-Birkenau i Polen. Där fanns en särskild lägerdel för romer. När romer kom dit fick de ett Z och ett nummer tatuerat på sin arm. Oftast var de tvungna att fästa ett märke på fångdräkten som skulle signalera att de var "asociala".

Montage: Blomquist

I Auschwitz-Birkenau mördades 21 000 romer. Andra dog eller avrättades i andra fång- och förintelseläger. Ytterligare många romer arkebuserades av nazistiska förband eller lokalbefolkningen i de ockuperade områdena. Exakt hur många romer som avrättades i Tyskland och andra europeiska länder har inte kunnat klarläggas. En vanlig bedömning är att cirka en halv miljon romer föll offer, men ännu högre uppskattningar har gjorts av en del forskare. Oavsett det exakta antalet står det klart att en mycket stor del av den romska befolkningen i Europa mördades under det andra världskriget.

Många romer utsattes för grymma medicinska experiment. I detta spelade Josef Mengele, läkare i Auschwitz-Birkenau, en huvudroll. Han genomförde experiment på romer och andra fångar. Han undersökte exempelvis hur länge någon kunde överleva genom att endast dricka havsvatten. I ett annat experiment fick offren sina ögon injicerade med blått bläck. Fångar som dog under Mengeles experiment skickades till ett forskningsinstitut i Berlin, som fortsatte att utföra experiment och undersöka kropparna.

Natten mellan den 2 och 3 augusti 1944 gasades cirka 3 000 romer ihjäl i koncentrationslägret Auschwitz-Birkenau. Händelsen kallas för Zigenarnatten och är en minnesdag i Auschwitz och på andra platser i Europa den 2 augusti varje år.

Några månader tidigare, den 16 maj, hade nazisterna försökt verkställa utrotningen av romer i lägret, men romerna gjorde ett sådant motstånd att utrotningen inte gick att genomföra då. Den 16 maj är en dag som av många romer högtidlighålls som romernas motståndsdag.

Foto: Elisara Kaya

Samuel Engelhardt, Diana Nyman, Rita Prigmore och Domino Kai hedrar de romska offren för Förintelsen genom en tyst minut, den 2 augusti 2015 på Raoul Wallenbergs torg i Stockholm.

Foto: Violet/IBL Bildbyrå

En barack i Auschwitz-Birkenau, Polen, som det såg ut vid befrielsen, januari 1945.

Skor som tillhört personer som tvångsdeporterats till Auschwitz-Birkenau.

Rita Prigmore föddes i Tyskland under andra världskriget. Hon överlevde medicinska experiment, men hennes tvillingssystemer dog.

” Min syster mördades av nazisterna

Jag och min tvillingssystemer Rolanda föddes i Würzburg i Tyskland den 3 mars 1943. Då hade nästan hela min romska släkt redan deporterats till Auschwitz.

Min mamma arbetade mycket. På dagarna jobbade hon i en godisfabrik och på kvällarna på en teater, där hon sjöng och dansade. Min pappa var musiker. De ville så gärna ha barn. Men de tyska myndigheterna tvingade min mamma att sterilisera sig. Om hon inte gick med på att sterilisera sig skulle hon, hennes mamma och pappa samt hennes mormor skickas till Auschwitz. Hon hade inget annat val än att gå med på det. Men min mamma lyckades bli gravid innan den utsatta tidpunkten för steriliseringen.

När läkarna förstod att mamma väntade tvillingar blev de eld och lågor! Hon fick skriva på ett papper om att hon skulle lämna bort oss så fort vi föddes. Annars skulle hon och övriga familjemedlemmar skickas till Auschwitz. När jag och Rolanda föddes, fördes vi omedelbart till en avdelning på universitetssjukhuset som genomförde medicinska experiment. Min mamma fick inte besöka oss.

Hon gick ändå till universitetssjukhuset och lyckades hitta avdelningen. Hon såg mig genom ett fönster. ”Var är mitt andra barn?” frågade hon en sjuksköterska som då släppte in henne till avdelningen och visade henne till ett badrum. Där låg min syster Rolanda i ett badkar. Hon hade en klänning på sig och ett bandage runt huvudet. Hon var död. Min mamma fick panik. Hon tog sig tillbaka till avdelningen där jag var och lyckades ta mig därifrån. Men den tyska säkerhetspolisen Gestapo hittade oss och förde mig tillbaka till universitetssjukhuset. Där fick jag vara i ett år. Därefter fick jag komma tillbaka till min mamma.

På sjukhuset utförde doktor Heyde, en av doktor Mengeles studenter, medicinska experiment på mig. Bland annat försökte han färga mina bruna ögon till blå. De medicinska experimenten påverkade mig under hela min barndom.

Jag hade svårt att gå och ibland även att stå upp. Jag hade ofta ont i huvudet. Jag svimmade mycket. Det gjorde att jag inte kunde gå i skolan mer än tre och ett halvt år.

Min mamma deporterades aldrig till Auschwitz, men hon tvångssteriliserades när hon var 21 år gammal. Efter kriget träffade hon en amerikansk man och flyttade tillsammans med mig till USA. Där har jag levt en stor del av mitt liv. Jag gifte mig där och fick två barn.

De medicinska experimenten som jag utsattes för som spädbarn påverkar mig än i dag. Jag mår ofta illa, har allvarlig migrän och jag har en dålig syn.

Jag var med om en bilolycka när jag var i trettioårsåldern och sökte då läkarvård för skador på huvudet. Läkarna upptäckte att jag hade ett ovanligt ärr bakom höger öga. De konstaterade att det var en gammal skada som troligen orsakats av nazisternas experiment på mig. På 1980-talet flyttade jag tillbaka till Tyskland för att driva en process mot den tyska staten. Den rättsliga processen tog sex år, och först då fick jag någon form av upprättelse med rätt till kompensation i form av pengar till läkemedel samt en pension.

Det är en oroande utveckling som har skett i Europa de senaste åren med en frammarsch av högerextrema partier, partier som bygger sin ideologi på hat. Det är smärtsamt och väcker många otäcka minnen till liv. Det känns som att vi inte har lärt oss något om de drivkrafter som låg bakom Förintelsen och Auschwitz. Jag tänker ofta på att Auschwitz bara är i dvala och slumrar. Om vi inte lär oss av historien, kan den platsen vakna till liv och fruktansvärda saker kan hända igen.

Rita Prigmore, 72 år, överlevare

STERILISERINGSPOLITIKEN

STERILISERINGSPOLITIKEN

Riksdagen antog en steriliseringslag som fanns i Sverige i drygt 40 år, 1934–1976. Med stöd av den lagen steriliserades 63 000 personer, varav ungefär hälften av ingreppen uppskattas ha skett mot personens vilja. Ingreppen drabbade fattiga människor och personer i utsatt social ställning. Majoriteten av dem som steriliserades var kvinnor. Personer som ansågs ha någon psykisk funktionsnedsättning var särskilt utsatta.

Sterilisering sågs vid denna tid som en effektiv metod för att komma till rätta med fattigdom i barnrika familjer. Den ansågs också vara ett stöd för ensamstående mödrar med försörjningssvårigheter. Den politiska ambitionen var att utforma ett modernt välfärdssamhälle. Politiken präglades också av rasbiologiskt tänkande; en avsikt var att hindra spridning av icke-önskvärda arvsanlag för att den svenska befolkningen därmed på sikt skulle bli bättre.

En rastpöstävling genomfördes av dagstidningen Stockholms Dagblad 1922. På bilden i tidningen den 5 februari ses vinnaren i den kvinnliga gruppen.

Svenska mejeriernas riksförenings tidning Mjölpropagandan visar en bild av en idealiserad människa. Artikeln är från 1937.

Samhället ville ha "duglig avkomma"

Steriliseringspolitiken genomfördes samtidigt som regeringen tog fram flera andra reformer. Under 1930- och 1940-talen påbörjades bygget av den svenska välfärden. Politiker var bekymrade över att den svenska befolkningen inte ökade i tillräckligt hög takt. Det föddes för få barn. Därför genomförde regeringen åtgärder för att fler barn skulle födas. Mödrar skulle få hjälp både ekonomiskt och praktiskt. Mödrahjälp infördes 1938. Hjälpen var behovsprövad och innebar att mammor kunde få hjälp med till exempel mat och kläder. Under samma period infördes även olika förbättringar inom barnvården. Ett exempel är barnbidragen.

Samtidigt diskuterades det också bland ledande politiker och i media vilka människor som välfärdssamhället behövde och vilka grupper som ansågs ha en negativ inverkan på samhället och dess utveckling. Det samhället ansåg vara "den goda rasen" skulle hållas så fri som möjligt från blandning med "den dåliga rasen".

I den politiska debatten hävdades att 1934 års steriliseringslag var otillräcklig. Därför skärptes lagen 1941. Dåvarande justitieministern presenterade regeringens förslag om förändringen av steriliseringslagen i riksdagen med följande motivering:

"Ett betydelsefullt steg framåt i riktning av att sanera den svenska folkstammen, att befria den från fortplantning av arvsanlag, som leda till att i framtida generationer det förekommer individer, som icke äro önskvärda medlemmar av ett sunt och friskt folk."

Foto: Jenny Järnstedt

I Socialstyrelsens handbok för mödrahjälp är romer den enda etniska grupp som pekas ut, med rekommendationen att de inte ska få mödrahjälp.

Lagen nämnde inte något om tvång. Många steriliseringar kom ändå att genomföras genom att personer tvingades, hotades eller övertalades. Det hände att hot framfördes om att man inte skulle bli utskrivet från uppfostringsanstalt, att ens barn annars skulle bli omhändertagna eller att mödrahjälp inte skulle erbjudas förrän man hade gått med på sterilisering.

Den nya steriliseringslagen ledde till en avsevärd ökning av tvångssteriliseringar. De flesta genomfördes de första tio åren efter andra världskrigets slut, därefter minskade de i antal.

Utdrag ur en ansökan om sterilisering i mitten av 1940-talet:

Sven placerades i fosterhem när hans föräldrar skilde sig. När han kom upp i tonåren placerades han på en uppfostringsanstalt.

Uppfostringsanstaltens föreståndare höll ögonen på honom och skrev en ansökan om att Sven skulle steriliseras.

"Åtminstone modern är av tatarsläkt. På grund av dåliga hemförhållanden och moderns lösaktiga leverne är alla barnen omhändertagna för samhällsvård och skyddsuppfostran. Äger de för en tattare utmärkande själs-egenskaper. Har deltagit i sinnesslöskola med relativt gott resultat. Den låga intelligensnivån döljes delvis av hans förmåga att prata och prata ihop historier. Hållningslös karaktär och i avsaknad av uthållighet. Tämligen renodlad tattartyp. Verkar slutet och tämligen otillgänglig, ger intryck av att icke intressera sig för sin omgivning men följer den ändå med spänd uppmärksamhet. Även fattningsförmåga och minne sämre. Omdömesförmågan likaså nedsatt."

Sven tvångssteriliserades. När hans mamma fick reda på att hennes son hade utsatts för sterilisering skrev hon ett brev till de ansvariga. Hon ville få en förklaring.

"Härmed vänder jag mig, en förtvivlad moder, till eder i anledning av att en mig tillhörig son blivit steriliserad vilken är intagen på statens uppfostringsanstalt. Detta har skett utan min och min mans vetskap eller tillåtelse. Man kan fråga sig vems barnen egentligen är. Att sådant skall ske, som vore de födda på anstalten och inte födda av sin moder. Ärade herrar i medicinalstyrelsen. Jag anhåller om en förklaring. Detta är för mig en stor förolämpning. Han är ju ingen brottslig natur."

Sven är ett fingerat namn.

Utdrag ur en barnavårdsinspektörs ansökan om sterilisering av en kvinna i mitten av 1940-talet:

"Sökanden – även mannen – är av tatarsläkt och för alltjämt ett kringflackande liv. (...) Familjens bohag är det minsta möjliga och synnerligen torftigt. Hemmet slarvigt. Något hem för sina barn i egentlig mening kunna makarna aldrig giva i dessa oroliga levnadsförhållanden. Det kan icke anses önskvärt, att ytterligare barn föres in i detta hem. Familjen kommer alltid att vara föremål för fattigvård av olika slag. Mödrahjälp för det sist födda barnet har beviljats endast under förutsättning att steriliserande operation företages."

Än i dag är det inte helt klarlagt hur många av de drabbade som var romer, de som steriliserades registrerades ofta inte med etnisk tillhörighet. I arkiven görs emellertid hänvisningar till "tattare" i en rad fall. Det tyder på att en av de romska grupperna i Sverige, resandefolket, blev särskilt utsatt för tvångsterilisering.

Eleonor Frankemo och Rose-Marie Wallengren arbetar aktivt för att förbättra resandefolkets villkor. De ger med sina berättelser en bild av hur steriliseringslagen användes och hur den förda politiken påverkar dem än i dag.

” Det är jag som var "tattarplågan"

Sterilisering användes av myndigheter mot den så kallade "tattarplågan". Det är jag som var "plågan". För att min mamma tillhörde resandefolket steriliserades hon.

Jag vet att myndigheterna pratade med grannar och skolan för att få deras uppfattningar om oss.

Vi barn användes som utpressning – om mamma inte gick med på att steriliseras skulle vi bli placerade i fosterhem. Min faster steriliserades också. Resandefolket skulle inte få barn. Vi skulle inte bli fler. Vi var oönskade.

Det finns en förnekelse och en okunskap om att detta faktiskt har hänt i Sverige.

Rose-Marie Wallengren, 65 år

Foto: Privat

Rose-Marie Wallengren som nioåring, med hunden Bella.

” Vi resande skulle utrotas

Vi kallades för ”tattarplågan” och det fördes en politik som gick ut på att vi som folk skulle utrotas. Det är inte länge sedan vi ansågs vara samhällets bottenkikt och vi skulle inte tillåtas bli fler. Mina föräldrar klarade sig undan sterilisering.

Jag tänker ofta på att om de hade utsatts för sterilisering hade jag och mina barn inte funnits i dag.

Eleonor Frankemo, 31 år

Under 1930- och 40-talet kunde tidningar beskriva sterilisering av romer på det här sättet. Bild: Aftonbladet, 14/2 1936 ”Radikalkur mot tattarplågan: sterilisering”, 5/12 1941 ”Sterilisering bot mot tattarplåga”.

BOSTAD

BOSTAD

Många romer tvingades ända fram till 1960-talet att bo i tält, husvagnar och läger runt om i Sverige. Sällan fick de stanna någon längre period i en kommun, utan drevs iväg till nästa kommun. Medan omfattande reformer genomfördes i mitten av 1900-talet för att öka tillgången på moderna bostäder, var många romer tvungna att bo i läger.

Singoalla Millon bor i Göteborg. En stor del av sitt liv har hon tvingats flytta från plats till plats. Hennes berättelse visar på några av de konsekvenser fördrivningarna fick för många romer.

” Vi skulle bara bort

Jag är uppväxt med en omgivning som körde bort oss. Vart spelade ingen roll. Vi skulle bara bort, bort, bort. Ofta hann vi inte slå upp vårt tält förrän någon kommunpamp kom och sa att vi skulle flytta på oss. Då fick vi söka oss vidare till en ny kommun. Det var en ständig oro för hur vi skulle få tag på mat och vatten.

På vintern frös vi mycket. Det var omöjligt att hålla kylan borta. Spädbarn dog. Täcken frös fast i tältduken. På hösten var tälten ofta blöta av regn. Ibland regnade det in. Allt blev blött. Kylan och fukten var värst.

Två av mina barn är födda på vintern. Jag var tvungen att placera dem på barnhem. Jag begärde det redan när jag var på BB. Mina barn hade inte överlevt om de hade bott med oss i tälten när de var spädbarn. Vi slog upp vårt tält i närheten av barnhemmet så att jag kunde träffa barnen varje dag. När det blev varmare, hämtade jag mina barn.

Singoalla Millon, 83 år

”

Vräkningar och fördrivning

Under första hälften av 1900-talet var det förbjudet att flytta runt utan att ha en fast bostadsort. Samtidigt kördes många romer ut ur kommuner när de försökte bli bofasta. Det var inte ovanligt att kommuner arbetade aktivt för att göra det så obekvämt för romer att de själva valde att flytta därifrån.

De som lät romska personer övernatta hos sig kunde få vite, det vill säga de kunde bli skyldiga att betala en summa pengar om de bröt mot det som myndigheterna hade bestämt. De kunde också få sina namn upplästa i kyrkan, något som var väldigt skamfyllt. Det fanns också kommuner som köpte bostäder enbart för att hindra romer från att bo i dem.

Foto: Lennart Häwi/EXPTT Nyhetsbyrå

Singoallas familj vräks från en park i Göteborg 1952.

Ystad 1920-talet

När polisen i Ystad fick i uppdrag att kartlägga hur många romer som bodde i området visade det sig att det bara fanns en familj kvar. Polisen uppgav själva att orsaken var att de hade haft ständigt uppsikt över romer och medvetet sett till att de romer som bodde i Ystad eller kom dit inte skulle vilja bo kvar.

”Genom en konsekvent genomförd, långvarig uppmärksamhet, ständigt anhållande för varje förseelse med ty åtföljande polisförhör och häktning eller varning för lösdriveri, hava samtliga tattare numer, med undantag av en familj, funnit för gott att lämna staden.”

Jönköpingskravallerna – slutet av 1940-talet

I Jönköping bodde många resande i hus och lägenheter. De flesta bodde i stadens östra del och de övriga invånarna undvek att vistas där. Sommaren 1948 förekom det bråk som kulminerade i att Jönköpingsborna gick ihop och bildade en mobb, som med våld ville driva ut gruppen ur Jönköping.

Polisen förhöll sig passiv och media drev på mobben.

Foto: IBL bildbyrå/Otto Ohms samling

En familj utanför sin bostad. Skåne 1930-talet.

Exempel på tidningars rapportering från Jönköpingskravallerna 1948. Bild: Östgöta-Correspondenten, 30/6 1948 "Tattarplågan i Jönköping leder till kravaller". Smålands Folkblad, 2/7 1948 "Slut med tattarkravallerna om tattarna nu håller sig lugna". Smålands Folkblad 6/7 1948, "Tattarbråket i Jönköping skapar psykos i Värnamo".

Systrarna Barbro Gustavsson och Birgitta Hellström berättar om sina upplevelser sommaren 1948.

” Händelserna i Jönköping har satt djupa spår

”Vi var små då. Jag glömmer aldrig hur jag låg och höll om mina syskon under bordet. Vi låg tätt ihop. Jag försökte lugna dem med en saga. Vi hörde hur mamma och pappa blev slagna av okända män nere på gården. Vi låg och skakade av rädsla. När mamma kom tillbaka hade hon bara underklänningen på sig. Det har etsat sig fast i minnet, att hon var blåslagen, rufsigt i håret och kom tillbaka i bara underklänningen.” Birgitta Hellström.

Familjen pratade aldrig om vad som hände den där sommaren. Barnen blev tillsagda att inte väcka någon uppmärksamhet, för det som hade hänt kunde hända igen. De gjorde allt för att passa in och inte avslöja för någon att de var resande.

Barbro Gustavsson har först som vuxen vågat berätta att hon är resande.

”När jag var yngre kunde jag inte avslöja vem jag var. Jag ville inte att människor skulle koppla ihop mig med alla de negativa uppfattningar som finns om resande. Jag ville bli accepterad för den jag är. Jag har levt ett liv med två identiteter, eller tre. Med min syster och hennes man var jag mig själv. Med min man var jag en annan. På mitt arbete var jag en tredje. Jag sörjer att jag har tvingats leva på det här sättet för att slippa kränkningar. Jag önskar att jag hade kunnat leva ett liv utan att behöva dölja min bakgrund.”

Birgitta Hellström, 75 år och Barbro Gustavsson, 80 år

Katarina Taikon kämpade för romers rättigheter

Katarina Taikon föddes i ett tält utanför Örebro i början av 1930-talet. Hon var mycket aktiv i samhällsdebatten och kämpade i många år för romernas rättigheter i Sverige. Liksom för många romer i samma generation fick hon inte gå i skola, utan fick lära sig att läsa och skriva som vuxen. Hon var en av de ledande aktivisterna som väckte den debatt som tvingade staten och kommunerna att erkänna romers rätt till bostad, utbildning och arbete.

Katarina Taikon ger i boken *Zigenerska* från 1963 en bild av hur rätten till bostad och rätten till arbete hängde ihop under första hälften av 1900-talet. Hur romer tvingades bo påverkade möjligheten att försörja sig. Dessutom försvårades många romers arbete genom hinder och regleringar och beskrevs i nedlåtande termer som bettleri och lösdriveri. Om en person togs fast för lösdriveri kunde hon eller han sättas på anstalt.

”Det finns två enkla förklaringar till att vi zigenare för ett kringfläckande liv. Den ena är att den bofasta befolkningen hindrat oss från att slå oss ner någonstans för gott. Den andra är att vi levt av sådana sysslor som tvingat oss att resa omkring. Så har det varit och så är det i viss mån än i dag. Myndigheter och ’hederliga skattebetalare’ har tävlat om att jaga bort oss så fort vi fått tältpinnarna i jorden.”

Källa: Taikon, Katarina, *Zigenerska*, 1963

Foto: Privat

Systrarna Birgitta 6 år och Barbro 11 år, utanför familjens hus två år före kravallerna i Jönköping.

Foto: Leif Engberg/DN/TT Nyhetsbyrån

Katarina Taikon uppvaktade politiker för att se till att romers villkor i Sverige skulle bli bättre. På bilden står Katarina Taikon tillsammans med dåvarande statsministern Olof Palme och författaren Per Anders Fogelström.

Lägenheter med dålig standard

Runt mitten av 1900-talet ändrades synsättet och många kommuners fördrivning av romer upphörde. Att få bort bostadsbristen och höja standarden ansågs viktigt för att bygga upp välfärden i Sverige. Ingen skulle behöva bo i en usel bostad eller boendemiljö. Under den här tiden erbjöd många kommuner romer tillgång till en fast bostad.

Många romer erbjöds dock bostäder med dålig standard. Lägenheterna var så omoderna att de knappt gick att bo i. Romer blev trakasserade av grannar och hyresvärdar. Många romer blev också vräkta från sina bostäder på mycket oklara grunder.

I en utredning till regeringen på 1970-talet står det:

”Motståndet från såväl kommuner som privata och kommunala bostadsföretag att ta emot ’zigenska’ familjer är stort. Det förekommer att bostadsbolag hellre har lägenheter outhyrda än hyr ut dem till ’zigenare’.”

Thereza Ericssons familj bodde i början av 1990-talet i husvagn, vilket bland annat påverkade hennes skolgång.

” Jag bodde i en husvagn

När jag var barn bodde vi tillsammans med min farfar. När han dog 1991, hade vi ingenstans att ta vägen så vi var tvungna att flytta till en husvagn. Jag var tretton år då. Ingen i samhället brydde sig. Mina föräldrar skärmade av alla känslor. De tog det hårt.

Vi bodde i en husvagn i fyra år. Vi fick ingen hjälp med ett annat, värdigare boende. Det drabbade mig hårt.

Jag gick inte i sjuan eller åttan. Ingen från samhället frågade efter mig. Vi flyttade mellan olika campingplatser. Jag kommer så väl ihåg en av dem. Den var öde förutom en missbrukare och en konstig man som hade ormar i sin husvagn. Socialtjänsten kom, det var mitt i vintern. Det enda tjänstemännen var intresserade av var om jag var gift. Jag var tretton år, bodde på en campingplats och gick inte i skolan.

Thereza Ericsson, 37 år

Diskrimineringen i dag

Många romer utsätts än i dag för diskriminering på bostadsmarknaden. Det sker till exempel genom att hyresvärdar säger nej till romer som vill hyra en bostad, att bostadsrättsföreningar inte låter romer köpa lägenheter eller att grannar trakasserar dem.

Ett av de fall som dåvarande Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) har vunnit i domstol, ger ett exempel på hur diskrimineringen av romer kan se ut.

Kvinna vräktes

En kvinna svarade på en bostadsannons. Efter att ha tittat på lägenheten meddelade hon hyresvärden att hon ville hyra den. Hyresvärden och kvinnan träffades kort därefter och hon skrev på ett hyreskontrakt. Hon flyttade in tillsammans med sina barn.

Efter att ha varit bortrest ett par dagar återvände hon till sitt hem. Då upptäckte hon att värden hade bytt lås. Han hade fått veta att hon var romsk. Han hänvisade till att andra hyresgäster inte ville ha "zigenare" i huset och tvingade därför kvinnan och hennes barn att flytta.

Kvinnan anmälde händelsen till DO som menade att hon hade utsatts för etnisk diskriminering. Därför stämde DO hyresvärden. Domstolen kom fram till att hyresvärden hade utsatt kvinnan för diskriminering och att den hade samband med hennes romska tillhörighet.

Källa: Lidköpings tingsrätt dom 2008-05-20 i mål nr T 1596-06.

Montage: Blomquist

Romer som bor till exempel i Rumänien och Bulgarien utsatts också för diskriminering och antiziganism. Många lever under mycket svåra förhållanden och har svårt att försörja sig. Det är orsaken till att romer från dessa länder söker sig till andra länder för att få en försörjning, till exempel genom tiggeri. Bild: Hallandsposten 4/10 2014, Skaraborgs Läns Tidning 21/1 2015, Metro 18/2 2014 samt Göteborgs-Posten 8/4 2014.

UTBILDNING

UTBILDNING

Många romska barn har utsatts för diskriminering i skolan och utestängts från den, trots att skolan var obligatorisk.

Skola i lägren

Romska barns möjligheter att gå i skolan har påverkats av att kommuner fördrivit romer. Istället för att se till så att romska familjer fick tillgång till ett bra boende och att barnen fick gå i skola, började man på 1940-talet erbjuda romska barn utbildning i de tillfälliga lägren på sommaren. Undervisningen bedrevs oftast utomhus.

Undervisningen handlade om att lära barnen att vara ”mindre romska” och bli vad som ansågs vara ”mer svenska”. I viss mån fick eleverna undervisning i ordinarie skolämnen. Men mycket tid ägnades åt att lära eleverna att till exempel passa tiden, tvätta och laga kläder och hur man håller sig ren.

Singoalla Millon nekades länge att gå i skolan. När hon var 14 år fick hon börja i första klass, en situation som snabbt blev ohållbar. Hon lärde sig därför att läsa och skriva först när hon var 35 år.

” Jag fick börja första klass när jag var fjorton år

När jag var barn försökte mina föräldrar flera gånger förmå skolan att ta emot oss. Men det var omöjligt. Vi var inte välkomna. Lärare sa att de inte ville ha ”zigenare” i skolan.

När jag var 14 år flyttade vi till Göteborg. Min bror hade lyckats ordna ett tillstånd som innebar att vi fick ställa husvagnen intill centralstationen. Boendet var villkorat med kravet att vi skulle gå i skolan. Vi fick alltså bo kvar i våra husvagnar vid stationen om vi gick i skolan.

Jag fick börja i första klass. Jag kommer så väl ihåg när jag kom till skolan och ställde mig på tröskeln till klassrummet. De andra eleverna var i 7–8 årsåldern. Jag var 14 år och lång för min ålder. Jag var definitivt mycket längre än mina klasskamrater. De trodde att jag var lärarinna.

Singoalla Millon, 83 år

”

Hjälpklasser

I början av 1900-talet började skolor mäta elevers begåvning. Lärare delade in barn i olika klasser utifrån information om bakgrund, ekonomiska villkor, kön och etnicitet. Många resandebarn som gick i skolan utsattes för de här testerna. Flera av dem placerades i så kallad hjälpklass, eftersom det fanns en uppfattning om en koppling mellan låg begåvning och att tillhöra resandefolket.

Foto: IBL Bildbyrå

Undervisning utomhus i Hindås, utanför Göteborg 1946.

Foto: Tommy Wiberg / IBL Bildbyrå

Singoalla Millon som vuxen tillsammans med barnbarnet Joubri Millon.

Boden 1946. Eleverna är mellan 8 och 15 år och får sex veckors undervisning.

Lärare i bland annat Göteborg förde under 1940-talet särskilda register över vilka som var resandebarn och gick i hjälpklasser. De registrerade vilka barnen var släkt med och vilka som fick gratis skolböcker, tandvård och skollunch.

För de som hade fått sin utbildning i hjälpklass var det svårt att få jobb och jobben var sämre betalda. Elever som hade gått i hjälpklass kunde till exempel inte få flera av de statliga jobben, såsom brevbärare eller tågkonduktör.

Stig-Ove Lundahls och Rose-Marie Wallengrens skolgång har påverkats av att skolan visste att de tillhör resandefolket.

” Vi placerades i hjälpklass

Jag och mina fem syskon gick i skolan på 1950-talet. Vi placerades i hjälpklass. Det var orättvist och vi kände oss utsorterade. I skolan fick jag dagligen kämpa för att inte bli mobbad.

Jag blev kallad för ”tattare” och fick även höra andra kränkande ord.

Till och med min bror ansågs vara svag i huvudet. Efter ett tag blev han flyttad till vanlig klass. Jag vet inte riktigt varför eller hur han lyckades med det. Troligen var det någon lärare som upptäckte att han var felplacerad och att han inte var dum i huvudet. Han lyckades ta igen den kunskap som han hade missat i hjälpklass.

Han gick ut grundskolan med högsta betyg. I dag är han chef i kommunen.

Rose-Marie Wallengren, 65 år

Bilden föreställer Stig-Ove Lundahl i tioårsåldern.

” Läraren sa att jag smittade

Fröken visade redan första skoldagen att hon inte tyckte om mig för att jag var resande.

Vi fick stå på led och hälsa på fröken innan vi gick in i klassrummet. När jag kom fram till henne för att hälsa synade hon mina händer på ett sätt som hon inte gjorde med de andra barnen. Hon sa att jag skulle gå och tvätta mina händer.

Nästa dag när vi återigen stod på led synade hon mina händer och sa till mig att gå och tvätta dem. Så var det varje dag. Snart behövde hon bara peka åt handfatet för att jag skulle förstå vad jag skulle göra. Varje morgon innan jag gick till skolan skrubbade jag mina händer. Men det hjälpte inte. Det spelade ingen roll hur rena mina händer var. Hon tvingade mig varje dag att tvätta mina händer innan jag fick gå in i klassrummet. I fjärde klass fick jag en ny, ännu strängare lärare. En av de första lektionerna fick jag stå framför mina klasskamrater, medan han pratade om ”tattarna”. Han sade till mina klasskamrater att de skulle akta sig för mig och att de kunde bli smittade. Jag fick mycket stryk.

Efter ett par år fick jag börja i hjälpklass. Jag kände igen flera barn i den klassen. De var också resande.

En lärare ansåg att jag inte var rätt placerad och jag fick byta skola. Det blev en omstart. Allt vände. Ingen visste vem jag var och jag slapp hantera alla förutfattade meningar om mig. Jag trivdes och fick beröm. Jag hade tidigare haft underkänt i alla ämnen. Nu fick jag bra betyg och i några ämnen fick jag till och med väldigt bra omdömen.

Stig-Ove Lundahl, 63 år

Särundervisning

I mitten på 1950-talet erbjöd kommuner romer i större utsträckning en fast bostad. Samtidigt fick också många romska barn gå i skola. Under en övergångsperiod fick barnen gå i särundervisning, men tanken var att barnen på sikt skulle börja i vanlig klass. Undervisningen innebar att barnen fick komma till skolfrukost och därefter fick de en timmes undervisning. Särundervisningen som skulle vara tillfällig, kom att bli kvar under en lång tid. Det var inte heller ovanligt att romska barn och vuxna undervisades tillsammans.

Nioårig obligatorisk grundskola

När den nioåriga obligatoriska grundskolan infördes 1962 i Sverige, skulle alla elever i skolan ges likvärdiga förutsättningar. Trots det fortsatte man att hitta särlösningar för romska barn.

Många romer vittnar om att deras skolgång har präglats av kränkningar och diskriminering från både lärare och andra elever. Skolan har upplevts som en mycket otrygg plats.

Många romska barn upplever fortfarande diskriminering i skolan. Diskrimineringen kan handla om individuella kränkningar och trakasserier. Den kan också bestå av öppet rasistiska uttalanden om romer som grupp.

Katarina Taikon, aktivist som kämpade för romers mänskliga rättigheter

ROMERS KAMP FÖR DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

ROMERS KAMP FÖR DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Den här skriften, *Antiziganismen i Sverige*, beskriver övergrepp och kränkningar som romer har utsatts för i Sverige under 1900-talet. Den beskriver också hur kränkningar av romers rättigheter kan ske i dag. Århundraden av utfrysning och diskriminerande behandling har satt sina spår och tilliten för myndigheter är låg bland många romer. Tilliten påverkas dessutom av att många romer än i dag utsätts för diskriminering.

Katarina Taikon och många andra romer har kämpat mot den antiziganism och de övergrepp som de har utsatts för. Många har också protesterat mot beslut som myndigheter har fattat.

Det här kapitlet beskriver några romska personers kamp i dag. Gemensamt för dem är att kampen på olika sätt är sprungen ur deras egna erfarenheter av antiziganism. De försvarar och kämpar för något som är av värde för oss alla – de mänskliga rättigheterna.

Foto: Everett Collection / IBL Bildbyrå

Eleanor Roosevelt håller i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, året är 1949. Hon var ordförande för FN:s kommission för mänskliga rättigheter 1946–1951 och var med och arbetade fram förklaringen.

Eleonor Frankemo är uppväxt med en stark myndighetsskräck i sin familj. Hon är stolt över sin resandebakgrund och arbetar för att resandefolket ska återerövra sitt språk och sin kultur.

Min son är elva år. Han håller föredrag om resande i skolan, att vi är ett folk med eget språk och en rik kultur. Han säger att han ska bli statsminister. Han är stolt över vem han är.

Så var det inte för mig när jag var barn. Mina föräldrar gjorde sitt bästa för att vi inte skulle synas, inte höras, inte märkas. Diskrimineringen satte djupa spår hos dem. Samhället signalerade att resande var oönskade. Erfarenheter av sterilisering, kartläggning, Jönköpingskravallerna och särundervisning präglar min familjs historia. Jag förstår varför mina föräldrar agerade som de gjorde. De gjorde sitt allra bästa för att jag inte skulle fara illa och de ville skona mig från att bli diskriminerad. Flera av mina släktingar har bytt efternamn och berättar fortfarande inte om sin bakgrund av rädsla för att utsättas för kränkningar. En konsekvens av den förda politiken är att många resande har förlorat sitt språk och sin kultur.

Jag är i dag öppen med att jag är resande. Det är inte helt lätt. När man är öppen med vem man är drabbas man också av rasismen. Man måste motbevisa fördomar och vara bättre än andra för att inte bli ifrågasatt.

Jag började aktivt jobba med resandefolkets rättigheter när jag gick i gymnasiet. Kampen i dag handlar om att synliggöra mitt folk. Vi är ett folk med särskilda rättigheter. Vi är en nationell minoritet. Det innebär att vi har rätt till vårt språk och vår kultur.

Jag arbetar med kultur som verktyg för förändring. Musik och festivaler är givna arenor för att skapa sammanhållning bland resande och är en brygga till majoritetsbefolkningen.

Eleonor Frankemo är modersmålslärare i resandespråket. Hon är producent, aktiv bloggare och ordförande i kulturföreningen Lattjo Drom.

Marian Wydow flydde från Slovakien till Sverige som barn. Han arbetar i Malmö stad för romers rättigheter.

Jag flydde till Sverige tillsammans med min familj från det som i dag är Slovakien när jag var 7 år. Vi flydde för att det var svårt och farligt för romer att bo där. Vi blev attackerade av en mobb i en närbelägen by när vi var där för att hälsa på släktingar. Mobben letade efter romer. De gick från hus till hus. Jag och min mamma klarade oss, vi gömde oss i ett skåp.

När vi kom till Sverige upptäckte jag att romer behandlades illa även här. Jag fick en negativ stämpel, bara för att jag var rom. I skolan fick jag börja i en så kallad "zigenarklass". Jag gick i tvåan och i samma klass fanns det också några kusiner till mig som var betydligt äldre, de var mellan 10 och 12 år. Skolan buntade ihop oss för att vi var romer.

I årskurs fyra började jag i en vanlig klass. Jag blev då trakasserad, särskilt av en kille. "Du kan inte spela fotboll, din zigenare!", skrek han. Jag förstod att jag inte skulle få hjälp av någon annan. Jag var tvungen att själv försvara min identitet.

Det var jag också tvungen att göra när jag till exempel blev oskyldigt anklagad för att ha stulit från en annan kille i parallellklassen. Så har det varit i många situationer i mitt liv – i kompiskretsar, i jobbsammanhang, ute på stan. Man måste stå upp för sina rättigheter och sin identitet när man har möjlighet och orkar fajtas. Man kan samtidigt känna sig ensam då.

Det är viktigt att som individ reagera när någon kränker och beter sig antiziganistiskt. Men man kan ju inte ensam ändra på ett problem som man själv inte har skapat och som handlar om att andra har fördomar. Det är därför viktigt att romer tillsammans organiserar sig.

Lika viktigt är att samhället protesterar mot antiziganism.

I dag jobbar jag i kommunen, i Malmö stad. Dagligen arbetar jag med att få kommunen att ta sitt ansvar för romers rättigheter. Det är viktigt för mig. Jag är en röst för många romer och jag lotsar dem i kommunen.

Det är inte lätt alla gånger. Jag stöter på många hinder när jag möter andra tjänstemän och pratar om normer och antiziganism. Det kan handla om ointresse, ovilja och okunskap och ibland rent antiziganistiska attityder. Då är mitt vapen min kunskap och kompetens och att jag liksom dem är tjänsteman. Vi är på det sättet jämlikar.

Marian Wydow är projektledare vid Romskt informations- och kunskapscenter, RIKC, i Malmö stad.

Nenad Nikolic blev utsatt för rasism i skolan. Nu jobbar han med att stärka ungdomar.

Jag blev ofta utsatt för rasistiska kränkningar när jag gick i skolan. Några andra elever satte upp klistermärken där det stod "Håll Sverige rent" på mitt och en annan killes skåp. Vi var de enda i skolan som inte uppfattades som svenskar. Jag hamnade ofta i bråk med andra elever när jag sa ifrån.

Rasismen och antiziganismen är många gånger dold. Det är inte så att man ser en massa nazister på gatorna. Diskrimineringen sker inte öppet. Men den sker ändå hela tiden. Vi blir sämre behandlade för att vi inte uppfattas som svenskar.

Jag arbetar med ett ungdomsprojekt i Angered. Eftersom jag själv har blivit utsatt för rasism, har jag lätt för att nå ungdomar i förorten och snacka med dem om deras erfarenheter. Jag försöker stärka ungdomar genom att få dem att själva sätta ord på hur de ser på sin framtid och vad de vill göra. Många som upplever rasism tänker inte i sådana banor. Att till exempel arbeta som läkare eller jurist ligger bortom deras tankevärld. Det är ett exempel på vad den systematiska diskrimineringen gör.

Det är viktigt att visa att vi tillsammans är starka. Vi kan ställa krav och vi kan hjälpa varandra. Min drivkraft ligger i att ingen ungdom ska behöva känna sig utanför. De ska känna att de är en del av samhället.

Nenad Nikolic är projektledare för "Vår betong" som både vägleder ungdomar och erbjuder träning i kampsporten MMA (Mixed Martial Arts). Han är också medlem i Romska rådet i Göteborgs kommun.

Soraya Posts mamma tvångsteriliserades. Som barn kallades Soraya Post "jävla tattarunge". Så sent som 2011 registrerades hon olagligt av polisen i Skåne.

När jag var barn kallades jag för "jävla tattarunge". Jag skämdes för min bakgrund, att jag är resande. När jag tänker efter förstår jag varför.

1900-talet är ett sekel med omfattande antiziganism. Myndigheter har ansett sig ha rätten att kränka, jaga och fördriva romer. Min mamma är en av de kvinnor som steriliserades, bara för att hon är romsk. Vi ansågs vara mindre värda. Vi skulle inte bli fler. Hon tvingades till abort när hon var gravid i sjunde månaden med sitt tredje barn. Vi barn användes som utpressning – om hon inte gick med på att sterilisera sig skulle vi barn omhändertagas och tas ifrån henne. Minnet av vad hon och andra släktingar utsattes för lever kvar. Jag är uppväxt med en skräck för myndigheter.

De senaste årtiondena har varit något av ett uppvaknande för många romer som har levt i en anonym tillvaro. Flera av oss söker våra rötter och trotsar de äldres varningar för riskerna med att träda fram och vara öppna med vår identitet.

Inget barn ska känna sig mindre värd på grund av sin bakgrund, tro eller hudfärg. Inget barn ska behöva dölja vem hen är.

Det är bara genom att träda fram, synas och hävda våra rättigheter som vi kan utmana antiziganismen. Det måste bli mer känt hur den har kommit till uttryck historiskt och hur den drabbar romers rättigheter i dag. Skånepolisens register med över 4 600 romer visar på en dagsaktuell spegelbild om hur antiziganismen drabbar romers rättigheter.

Jag har gått från att känna mig som en andra klassens medborgare till att bli en folkvald EU-parlamentariker. Jag ger all min tid och kraft åt att kämpa för de mänskliga rättigheterna – för romers mänskliga rättigheter. Jag har varit med om en otrolig resa som förhoppningsvis kan inspirera både romer och icke-romer.

Soraya Post är EU-parlamentariker för Feministiskt Initiativ. Hon är också ordförande i International Roma Women Network, en organisation för och med romska kvinnor i Europa.

Susanna Hedman nekades att komma in i en simhall. Hon anmälde händelsen till DO och fick rätt i domstol.

Det var först när jag flyttade till en annan stad och den nya läraren presenterade mig för klassen som ”den nya romska tjejen”, som jag fick erfa att omvärlden inte såg mig som ett barn som alla andra. Jag var inte bara jag längre. Det ändrade min världsbild och jag blev efter det mer avvaktande mot min omgivning, mer sluten och misstänksam.

En annan händelse som är ett exempel på hur romer kan utsättas för diskriminering var år 2004 när jag och min då treåriga son nekades att komma in i en simhall. Personalen sa att den var stängd. Det blev diskussion och folk stirrade på oss. Det var fruktansvärt och jag ville inte att mina barn skulle behöva gå igenom det jag hade fått gå igenom. För mig var det droppen som fick bägaren att rinna över. Jag fick nog, därför anmälde jag händelsen till DO och fick rätt i domstol.

Jag vill göra allt jag kan för att vi ska behandla varandra som individer. Jag tycker att det är tydligt att vi romer slåss mot en rasism som förnekas av många.

För några år sedan klev jag in i politiken. Jag har suttit i skolnämnden och jag är i dag gruppleddare för Miljöpartiet i Enköpings kommunfullmäktige-grupp.

Kampen för romers rättigheter handlar om att synliggöra romers situation och framför allt att låta romer bli delaktiga i samhället. Jag skulle gärna se att romer var välkomna att jobba inom Röda Korset, Amnesty och andra rättighetsorganisationer i stället för att bara verka i egna organisationer. Som det ser ut nu, måste vi driva våra frågor i egna organisationer. Romer är tyvärr ännu inte accepterade som en del av samhället.

Susanna Hedman är politiker och gruppleddare för Miljöpartiet i Enköpings kommunfullmäktige.

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

Eftersom erkännandet av det inneboende värdet hos alla som tillhör människosläktet och av deras lika och obestridda rättigheter är grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen,

Eftersom ringaktning och förakt för de mänskliga rättigheterna har lett till barbariska gärningar som har upprört mänsklighetens samvete, och då skapandet av en värld där människorna åtnjuter yttrandefrihet, trosfrihet och frihet från fruktan och nöd har tillkännagivits som folkens högsta strävan,

Eftersom det är väsentligt för att människorna inte som en sista utväg skall tvingas att tillgripa uppror mot tyranni och förtryck att de mänskliga rättigheterna skyddas genom rättsstatens principer,

Eftersom det är väsentligt att främja utvecklingen av vänskapliga förbindelser mellan nationerna,

Eftersom Förenta nationernas folk i stadgan åter har bekräftat sin tro på de grundläggande mänskliga rättigheterna, den enskilda människans värdighet och värde samt mäns och kvinnors lika rättigheter och har beslutat att främja sociala framsteg och bättre levnadsvillkor under större frihet,

Eftersom medlemsstaterna har åtagit sig att i samverkan med Förenta nationerna säkerställa en allmän och faktisk respekt för och efterlevnad av de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna,

Eftersom en gemensam uppfattning om innebörden av dessa rättigheter och friheter är av största betydelse för att uppfylla detta åtagande, tillkännager generalförsamlingen denna allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna som en gemensam norm för alla folk och nationer i syfte att alla människor och samhällsorgan med denna förklaring i ständigt åtanke skall sträva efter att genom undervisning och utbildning främja respekten för dessa rättigheter och friheter samt genom progressiva åtgärder, både nationellt och internationellt, se till att de erkänns och tillämpas allmänt och effektivt både bland folken i medlemsstaterna och bland folken i områden som står under deras jurisdiktion.

Artikel 1

Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De har utrustats med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap.

Artikel 2

Var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt. Ingen åtskillnad får heller göras på grund av den politiska, rättsliga eller internationella status som råder i det land eller det område som en person tillhör, vare sig detta

land eller område är oberoende, står under förvaltarskap, är icke-självstyrande eller är underkastat någon annan begränsning av sin suveränitet.

Artikel 3

Var och en har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

Artikel 4

Ingen får hållas i slaveri eller trälldom; slaveri och slavhandel i alla dess former skall vara förbjudna.

Artikel 5

Ingen får utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Artikel 6

Var och en har rätt att överallt erkännas som en person i lagens mening.

Artikel 7

Alla är lika inför lagen och är berättigade till samma skydd av lagen utan diskriminering av något slag. Alla är berättigade till samma skydd mot alla former av diskriminering som strider mot denna förklaring och mot varje anstiftan till sådan diskriminering.

Artikel 8

Var och en har rätt till verksam hjälp från sitt lands nationella domstolar mot handlingar som kränker hans eller hennes grundläggande rättigheter enligt lag eller författning.

Artikel 9

Ingen får godtyckligt anhållas, hållas fängslad eller landsförvisas.

Artikel 10

Var och en är på samma villkor berättigad till en rättvis och offentlig förhandling vid en oberoende och opartisk domstol vid prövningen av hans eller hennes rättigheter och skyldigheter och av varje anklagelse om brott mot honom eller henne.

Artikel 11

1. Var och en som är anklagad för brott har rätt att betraktas som oskyldig till dess att hans eller hennes skuld lagligen har fastställts vid en offentlig rättegång, där personen åtnjuter alla rättssäkerhetsgarantier som behövs för hans eller hennes försvar.
2. Ingen får fällas till ansvar för en gärning eller underlåtenhet som inte utgjorde ett brott enligt nationell eller internationell lag vid den tidpunkt då den begicks. Det får inte heller utmätas strängare straff än vad som var tillämpligt vid den tidpunkt brottet begicks.

Artikel 12

Ingen får utsättas för godtyckligt ingripande i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens och inte heller för angrepp på sin heder eller sitt anseende. Var och en har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden och angrepp.

Artikel 13

1. Var och en har rätt att fritt förflytta sig och välja bostadsort inom varje stats gränser.
2. Var och en har rätt att lämna varje land, även sitt eget, och att återvända till sitt land.

Artikel 14

1. Var och en har rätt att i andra länder söka och åtnjuta asyl från förföljelse.
2. Denna rätt får inte åberopas vid rättsliga åtgärder som genuint grundas på icke-politiska brott eller på gärningar som strider mot Förenta nationernas ändamål och grundsatser.

Artikel 15

1. Var och en har rätt till en nationalitet.
2. Ingen får godtyckligt fråntas sin nationalitet eller nekas rätten att ändra nationalitet.

Artikel 16

1. Fullvuxna män och kvinnor har rätt att utan någon inskränkning med avseende på ras, nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. Män och kvinnor skall ha samma rättigheter i fråga om äktenskaps ingående, under äktenskapet och vid dess upplösning.
2. Äktenskap får endast ingås med de blivande makarnas fria och fulla samtycke.
3. Familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och har rätt till samhällets och statens skydd.

Artikel 17

1. Var och en har rätt att äga egendom, både enskilt och tillsammans med andra.
2. Ingen får godtyckligt fråntas sin egendom.

Artikel 18

Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion och trosuppfattning och att, ensam eller i gemenskap med andra, offentligen eller enskilt, utöva sin religion eller trosuppfattning genom undervisning, andaktsutövning, gudstjänst och religiösa sedvänjor.

Artikel 19

Var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att utan ingripande hysa åsikter samt söka, ta emot och sprida information och idéer med hjälp av alla uttrycksmedel och oberoende av gränser.

Artikel 20

1. Var och en har rätt till frihet i fråga om fredliga möten och sammanslutningar.
2. Ingen får tvingas att tillhöra en sammanslutning.

Artikel 21

1. Var och en har rätt att delta i sitt lands styre, direkt eller genom fritt valda ombud.
2. Var och en har rätt till lika tillträde till offentlig tjänst i sitt land.
3. Folkets vilja skall utgöra grundvalen för statsmakternas myndighet. Folkviljan skall uttryckas i periodiska och verkliga val, som skall genomföras med tillämpning av allmän och lika rösträtt och hemlig röstning eller ett likvärdigt fritt röstförfarande.

Artikel 22

Var och en har, i egenskap av samhällsmedlem, rätt till social trygghet, och är berättigad till att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som krävs för hävdandet av hans eller hennes människovärde och utvecklingen av hans eller hennes personlighet, förverkligas genom nationella åtgärder och mellanfolkligt samarbete i enlighet med varje stats organisation och resurser.

Artikel 23

1. Var och en har rätt till arbete, fritt val av sysselsättning, rättvisa och tillfredsställande arbetsförhållanden samt till skydd mot arbetslöshet.
2. Var och en har utan diskriminering rätt till lika lön för lika arbete.
3. Var och en som arbetar har rätt till en rättvis och tillfredsställande ersättning som ger honom eller henne och hans eller hennes familj en människovärdig tillvaro och som vid behov kan kompletteras med andra medel för socialt skydd.
4. Var och en har rätt att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att värna sina intressen.

Artikel 24

Var och en har rätt till vila och fritid, innefattande skälig begränsning av arbetstiden samt regelbunden betald ledighet.

Artikel 25

1. Var och en har rätt till en levnadsstandard tillräcklig för den egna och familjens hälsa och välbefinnande, inklusive mat, kläder, bostad, hälsovård och nödvändiga sociala tjänster samt rätt till trygghet i händelse av arbetslöshet, sjukdom, invaliditet, makas eller makes död, ålderdom eller annan förlust av försörjning under omständigheter utanför hans eller hennes kontroll.
2. Mödrar och barn är berättigade till särskild omvårdnad och hjälp. Alla barn skall åtnjuta samma sociala skydd, vare sig de är födda inom eller utom äktenskapet.

Artikel 26

1. Var och en har rätt till utbildning. Utbildningen skall vara kostnadsfri, åtminstone på de elementära och grundläggande stadierna. Den elementära utbildningen skall vara obligatorisk. Yrkesutbildning och teknisk utbildning skall vara tillgänglig för alla. Den högre utbildningen skall vara öppen för alla med hänsyn till deras förmåga.
2. Utbildningen skall syfta till att utveckla personligheten till fullo och till att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Utbildningen skall också främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla nationer, rasgrupper och religiösa grupper samt främja Förenta nationernas verksamhet för fredens bevarande.
3. Rätten att välja utbildning för barnen tillkommer i första hand deras föräldrar.

Artikel 27

1. Var och en har rätt att fritt delta i samhällets kulturella liv, att njuta av konst samt att få ta del av vetenskapens framsteg och dess förmåner.
2. Var och en har rätt till skydd för de ideella och materiella intressen som härrör från vetenskapliga, litterära och konstnärliga verk till vilka han eller hon är upphovsman.

Artikel 28

Var och en har rätt till ett socialt och internationellt system där de rättigheter och friheter som behandlas i denna förklaring till fullo kan förverkligas.

Artikel 29

1. Var och en har plikter mot samhället, i vilket den fria och fullständiga utvecklingen av hans eller hennes personlighet ensamt är möjlig.
2. Vid utövandet av sina rättigheter och friheter får en person endast underkastas sådana inskränkningar som har fastställts i lag och enbart i syfte att trygga tillbörlig hänsyn till och respekt för andras rättigheter och friheter samt för att tillgodose ett demokratiskt samhälles berättigade krav på moral, allmän ordning och allmän välfärd.
3. Dessa rättigheter och friheter får inte utövas på ett sätt som är oförenligt med Förenta nationernas ändamål och grundsatser.

Artikel 30

Ingenting i denna förklaring får tolkas som att det innebär en rätt för en stat, en grupp eller en enskild person att ägna sig åt en verksamhet eller att utföra en handling som syftar till att omintetgöra någon av de rättigheter eller friheter som anges i förklaringen.

Källförteckning

Den mörka och okända historien – vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet, Ds 2014:8.

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, 1948.

Lidköpings tingsrätt dom 2008-05-20 i mål nr T 1596-06.

Handbok för mödrahjälpverksamheten, med råd och anvisningar av Kungliga Socialstyrelsen, 1942.

Right to Remember. A handbook for Education with Young People on the Roma Genocide, Ellie Keen, Europarådet, 2014.

Taikon, Katarina, Zigenare, (Uddevalla 1979).

The National Socialist Genocide of the Sinti and Roma, catalogue of the permanent exhibition in the State Museum of Auschwitz, 2003.

Intervjuer med Hans Caldaras, Eleonor Frankemo, Susanna Hedman, Marika Kaj, Nenad Nikolic, Soraya Post, Rita Prigmore, och Marian Wydow.

Tidningsartiklar

Svenska Dagbladet, 13/9 1942 ”Tattarplågan”.

Stockholms Dagblad, 5/2 1922 ”En äktsvensk kvinnotyp”.

Aftonbladet, 14/2 1936 ”Radikalkur mot tattarplågan: sterilisering”.

Mjölpropagandan, Svenska mejeriernas riksförenings tidning, 1937, ”Låt oss alla bli A-människor”.

Aftonbladet, 5/12 1941 ”Sterilisering bot mot tattarplåga”.

Östgöta-Correspondenten, 30/6 1948 ”Tattarplågan i Jönköping leder till kravaller”.

Smålands Folkblad, 2/7 1948 ”Slut med tattarkravallerna om tattarna nu håller sig lugna”.

Smålands Folkblad 6/7 1948 ”Tattarbråket i Jönköping skapar psykos i Värnamo”.

Dagens Nyheter 23/9 2013 ”Polisen registrerar tusentals romer”,
24/9 2013 ”Polisen har ytterligare ett register med romer”,
25/9 2013 ”Skandalen har raserat många romers förtroende för staten”,
26/9 2013 ”I registret finns musiker, fritidspolitiker, författare, debattörer,
och massor av vanliga familjer”.

Metro 18/2 2014 ”Kommunen om lägren; De kan vråkas igen”.

Göteborgsposten 8/4 2014 ”Härifrån körs 13 romer iväg”.

Hallandsposten 4/10 2014 ”Polisen ska köra bort tiggarna”.

Skaraborgs Läns Tidning 21/1 2015 ”Rumänska tiggare ska avhysas igen”.

Skriften kan beställas kostnadsfritt. Mer information på www.motantiziganism.se

Skriften är framtagen av Kommissionen mot antiziganism
och kan laddas ned på www.motantiziganism.se

Layout: Blomquist Annonsbyrå AB

Tryckt av Elanders Sverige AB, Stockholm 2015. Andra upplagan

ISBN: 978-91-982702-0-4

Rättigheter till bilder

Omslag: En romsk familj har vräcks från sitt tältläger på Mälarhöjdens Idrottsplats 1951. Foto: Svenska Dagbladet/TT

Insida omslag baksida: Avhysning av romer från ett läger i Högdalen utanför Stockholm 2014.

Foto: Andersson Urban/Aftonbladet/IBL Bildbyrå

Insida omslag framsida: Romska familjer vräcks från en park i centrala Göteborg 1952. Foto: Lennart Håwi/EXP/TT

Inledningsbild Kartläggningar: Montage: Blomqvist

Inledningsbild Inreseförbud: Foto: Walter Bibikow/IBL Bildbyrå

Inledningsbild Steriliseringspolitiken: Foto: IBL Bildbyrå/Otto Ohms samling

Inledningsbild Bostad: Foto: Svenska Dagbladet/TT Nyhetsbyrån

Inledningsbild Utbildning: Foto: IBL Bildbyrå/Svensk Fotoreportages samling

Inledningsbild Romers kamp för de mänskliga rättigheterna: Foto: Folke Hellberg/DN/TT Nyhetsbyrån

Kommissionen
**MOT ANTI
ZIGANISM**